

Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért

Zárókiadvány

SZÉCHENYI TERV

Készült a *Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért program szakmai koordinációja* című projekt (TÁMOP 5.1.3-09/1-2009-0002) keretében.

A projekt főpályázója az *Autonómia Alapítvány*, konzorciumi partnerei a *Közösségfejlesztők Egyesülete*, a *Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft* (korábban VÁTI Nonprofit Kft) és a *Szociális Szakmai Szövetség*.

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg 2010.05.01 és 2014.05.31. között.

ISBN 978-963-08-9192-9

Budapest, 2014

www.melyszegenyseg.hu

Tartalom

A Mélyszegénység program	2
25 akcióterület, 25 modellkísérlet	5
A program hatásai	13
A szociális szakma a Mélyszegénység programban	16
A közösségfejlesztő szakma a Mélyszegénység programban	19
A térségfejlesztő szakma a Mélyszegénység programban	22
Szakmapolitika	26
Tudástár	28

A Mélyszegénység program

A szegénység mélyülésének, újratermelődésének és területi terjedésének mérséklése, továbbá a mélyszegénységben élők társadalmi integrációjának előmozdítása érdekében indult 2010-ben a **Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért** című TÁMOP 5.1.3-as program (továbbiakban: Mélyszegénység program). Az említett célokat a program a helyi közösségi kapcsolatok fejlesztésével, egyes közszolgáltatások helyi szükségletekhez igazításával, továbbá az érintett települési kör lakosságának mozgósításával kívánja elérni. Az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával megvalósuló program két komponensből áll. Mindkét komponens a szociális, a közösségfejlesztési, továbbá a település- és vidékfejlesztési munka három pillérén nyugszik, amelyeket további humán szolgáltatások egészíthetnek ki.

A támogatási program *2. komponensében* 2011 és 2014 között a mélyszegénységben élők helyzetének javítását és integrációját célzó **25 projekt valósul meg**. Ezek közül 6 a Dél-Dunántúlon, 3 a Dél-Alföldön, 6 az Észak-Alföldön és 10 az Észak-Magyarországi régióban található.

A konstrukció egyik sajátossága, hogy az *1. komponens* keretében egy olyan konzorcium működését is finanszírozta, amelynek alapvető feladata a 2-es komponens **projektmegvalósítóinak szakmai támogatása** volt projektjeik minél sikeresebb végrehajtása érdekében. E konzorciumot az Autonómia Alapítvány vezette, tagja még a Községfejlesztők Egyesülete, a Lechner Lajos Tudásközpont Nonprofit Kft. (korábban VÁTI Nonprofit Kft.) és a Szociális Szakmai Szövetség. A támogató szolgáltatás és a projektekkel folytatott együttműködés tanulságai alapján az 1. komponens konzorciuma szakmai és módszertani összefoglalókat és ajánlásokat készít, amelyek mind a terepen dolgozó szakemberek, mind a döntéshozók számára hasznosak lehetnek a program befejezése után is.

A támogató konzorcium üzemelteti a program honlapját. A program időtartama alatt esedékes hírek és események mellett a www.melyszegenyseg.hu oldalon megtalálhatók a 25 helyi programmegvalósító konzorcium alapinformációi, a munkájukról, sikereikről szóló hírek, beszámolók, kisfilmek, illetve olyan egyéb szakmai beszámolók és filminterjúk, amelyek példaként iránymutatók lehetnek a munkában.

A Mélyszegénység program több szempontból is kísérletinek, újtónak mondható. 3 év elteltével ma már látható és értékelhető a **kiírás újításainak** fontossága, haszna is.

(1) A 2. komponensből megvalósuló helyi programok **átlagosan két és fél évig tartanak**. Bár a probléma komple-

xitása és az elvárt, az alábbiakban ismertetett megközelítés miatt ez koránt sem elegendő, mégis jóval több lehetőséget ad, mint a legtöbb korábbi EU-s finanszírozású program. A helyben dolgozó szakemberek szerint azonban ez az időtartam is csak arra volt elegendő, hogy a helyi stábok beágyazódjanak és elindítsanak olyan közösségi folyamatokat, amelyek hosszú távon – további programok segítségével – valamiféle kivezetést jelenthetnek a mostani nehéz helyzetből.

(2) A legtöbb támogatási programmal ellentétben a TÁMOP 5.1.3-as konstrukció igen tág kereteket adott a **megvalósítandó tevékenységek** tekintetében. Elsősorban a célt, illetve néhány, a továbbiakban még részletezett szempontot fektetett le. E keretek között a pályázó csapatok és az ezeket vezető szakemberek maguk határozhatták meg, hogy a helyi beavatkozásnak, tevékenységcsomagnak mik legyenek a fő hangsúlyai, irányai az adott térség és az ott jelen lévő problémák – illetve a megvalósító szakemberek szakmai hitvallása – szerint. Ennek a szabadságnak köszönhetően 25 egymástól sok szempontból eltérő program valósulhatott meg, ami egy országosan jellemző, de területileg mégis specifikus problémára adott 25 válasznak, 25 lehetséges beavatkozási logikának tekinthető. A helyi programok eredményei, sikerei olyan példákat mutatnak a szegénység problematikájával foglalkozó hazai szakemberek számára, amelyekre más programok tervezésekor támaszkodni lehet.

(3) A program megvalósítása a kiírásban szereplő településlisták alapján összeállított **akcióterületeken** történt. A listákat több mutató figyelembevételével készítették annak biztosítására, hogy a program a legrászorultabb településekre fókuszáljon. A konkrét akcióterületek összeállításánál természetesen más szempontok is előtérbe kerültek, azonban a 25 helyi projekt területi elemzése megmutatta, hogy a programba bekerült települések túlnyomó többsége valóban a legnagyobb szegénységi kockázatú települések köréhez tartozik, a program „célzása” tehát jól sikerült.

(4) A helyi projekteket a szociális, a közösségi és a térségfejlesztő munka eszköztárának kombinálásával kellett megtervezni és megvalósítani. Ennek értelmében a támogatási keret jelentős részét a fenti diszciplínákat képviselő szakemberek alkalmazására kellett fordítani. A **szakmaközi megközelítésnek** köszönhetően oldódtak az egyébként egymástól elszigetelten beavatkozó szakmák keretei, illetve olyan térségi szakmai együttműködések jöttek létre, amelyek létfontosságúak a szegénység komplex problémájának kezeléséhez.

(5) A program, címéből is következően, elsősorban olyan **közösségi megoldások** támogatására jött létre, amelyekben az érintettek aktívan részt vesznek az életminőségüket jobbra tevő tevékenységekben, vagyis a „kliens”-szerepből kilépve egyéni és közösségi szinten is körülményeik aktív alakítóivá válnak.

A program aránylag hosszú időkerete némi lehetőséget adott az ehhez szükséges alapozó közösségfejlesztő tevékenységekre is.

(6) A szakmaköziiség mellett a program nagy hangsúlyt helyezett a helyi **partnerségi viszonyok, együttműködések** erősítésére. Erre szolgált a konzorciumi felállás, a térségi intézményekkel kötött partnerségi együttműködési megállapodás, illetve az a tény is, hogy az intézmények munkatársai és a döntéshozók is a program célcsoportjának számítottak. A partnerségi kapcsolatok ennek ellenére valószínűleg azon szervezetek és intézmények között erősödtek meg igazán, akik a nyertes konzorciumok tagjaként a programot közösen valósították meg.

25 akcióterület, 25 modellkísérlet

A program támogatott helyi konzorciumai **25 akcióterületen valósítottak meg komplex programokat**. A helyi sajátosságok, előzmények, a főpályázó

szervezeti háttere és formája, valamint a szakmai vezetők irányultsága alapján a programok **a beavatkozási logikák és eszközök széles skáláját alkalmazták**, általában olyan újszerű kombinációban, amely a térségekben – de talán országosan is – sok esetben novumnak számítanak.

A felhívás a pályázók köréből lényegében csak a gazdasági vállalkozásokat zárta ki, ennek megfelelően a **nyertes pályázók szervezeti háttere meglehetősen sokszínű**: a főpályázók közül 11 települési önkormányzat, 4 többcélú kistérségi társulás, 10 pedig civil szervezet.

A „mélyszegénység” projekteknek több akcióterületen voltak **különböző előzményei**, amelyek a tapasztalatok szerint a programok megvalósítását, az együttműködések és a célcsoport tagjainak bevonását egyaránt megkönnyítették. Az előzményként értelmezett tevékenységek egy része uniós finanszírozású projekt (pl. Biztos Kezdet Gyerekház, adósságkezelési program, tanoda, Leader program, ROP pályázatok, foglalkoztatási projektek) vagy egyéb, nem központi költségvetésből finanszírozott kezdeményezés (Norvég Civil Alap stb.). Másik részük központi költségvetésből megvalósított, igen eltérő célokkal és eszközökkel működő program (pl. Start munkaprogram, szociális földprogram, „Jelenlét program”). Van olyan akcióterület, ahol többéves, közösségfejlesztésre és közös tervezésre épülő tevékenységek jelentik az előzményeket. Máshol az önkormányzatnak van fontos kezdeményező, projektgeneráló és megvalósító tapasztalata, ami szintén segíti a sikeres megvalósítást. Ugyanakkor több helyen semmilyen megalapozó beavatkozás nem történt korábban. Ezeken a településeken jellemzően nincsenek civil szervezetek, hiányzik a „civil élet”, ami a Mélyszegénység program megvalósítási szakaszát is nehezkesebbé tette.

A projektek mélyszegény **célcsoportjának kiválasztása és bevonása** a program kardinális pontja. Az egyes projektek nagy eltéréseket mutatnak a bevonás/kiválasztás stratégiáit tekintve. Egyes programok az erőforrás-koncentráció elvét követve kevesebb családra összpontosítottak, és velük igyekeztek látványos eredményeket elérni. Más programok a bevonandó családok számát a program által biztosított szociális munkások és mentorok kapacitásához igazították. Eltérő megközelítés, hogy „mintacsaládokat” választanak ki, amelyek példaként szolgálhatnak a későbbiekben, vagy a legelesettebbek bevonására törekednek, akiket a szociális alapszolgáltató a megszokott praxissal nem tud kezelni. A közösségfejlesztő szemléletnek köszönhetően általában a teljes települési lakosság megszólítása (is) megjelent célként.

Amint említettük, a megvalósító team szervezeti formája, szakmai háttere alapján a programok hangsúlyai is eltéréseket mutattak. Mégis, a szemléletbeli, megközelítéssel kapcsolatos különbségek ellenére valamennyi projekt lényegében a következő elemekből épült fel:

- **Szélesebb célcsoport elérése nagyobb eszközrendszerrel.** A projektben az addig alapszolgáltatóként vagy civil szervezetként elért célcsoport bővült, be tudtak vonni a programok egyes elemeibe olyan embereket/családokat, akiket korábban nem (mentorálással, egyéni fejlesztési tervekkel, „közösségi házakkal”, kiscsoportos foglalkozásokkal, számos közösségi vagy életminőség-javító programmal és egyéb motivációs eszközökkel). Több programban hiánypótló tevékenységekkel, szolgáltatásokkal tudtak válaszolni a szükségletekre, igényekre. Ugyanakkor probléma, hogy nincs kapacitás, erőforrás a tényleges és rendszeres szociális munkára.

- **„Bázis” a projekt szolgáltatásainak összefogására.** A programok egy részében létrehoztak valamilyen típusú „közösségi teret”, ahol bizonyos programok, szolgáltatások vehetők igénybe. A központi irányok, a súlypontok különböznek, de közös elem bennük az, hogy a programot „intézményesítik”, megteremtik központját/központjait, „bejárható közösségi színteret”, ala-

csonyküszöbű szolgáltató központot biztosítanak (pl. „Életmód Ház”, „Praktikák háza”, settlement házak).

- **Célcsoportok képzése, képesség- és készségfejlesztése.** Fontos elem mind az „elsődleges” (mélyszegénységben élők), mind a „másodlagos” (helyi humán szakemberek, döntéshozók) célcsoport képzése különböző formákban és eszközökkel, illetve eltérő hangsúlyokkal (pl. életvezetési műhely, képzések, kompetencia- és személyiségfejlesztés, foglalkoztathatóságot javító képzések, konfliktuskezelés, számítástechnikai és nyelvi képzések, ECDL vizsga, tematikus műhelyek, öngazdálkodási programelemek, háztartásgazdálkodás, segítő településvezetők klubja, döntéshozói fórum, szociális kerekasztal). Sok területen semmilyen munkalehetőség sincs, ezért a képzések célja némileg eltér a megszokottól, a munka-

erő-piaci esélyek növelésétől. A cél ilyenkor lehet például munkaképes állapotban tartani, vagy ilyen állapotúra hozni a bevontakat, vagy önszorgó, az önellátást megalapozó készségeket átadni.

- **Szakmaközi együttműködések.** Több program kiemelte, hogy az akcióterületen (vagy a részt vevő települések egy részén) kialakult a helyben dolgozó humán szakemberek együttműködésének valamilyen rendszeres formája (pl. szakmai fórum, szakmaközi és intézményközi kerekasztalok, közösségi tervezés). Ezeket a projektek generálták, és tartják fenn. Több helyen fontos elem a helyi döntéshozók megszólítása (pl. „segítő településvezetők klubja”, „érzéke-nyítő” workshopok, „jövőműhelyek”).

Az alábbiakban közreadjuk a Mélyszegénység programot megvalósító 25 helyi konzorcium alapadatait. Az egyes programok rövid összefoglalója megtalálható a www.melyszegenyseg.hu/palyazatok/htmls oldalon.

[illegible]

<i>Projekt neve</i>	<i>Főpályázó</i>	<i>Konzorciumi partnerek</i>	<i>Megvalósulásának helyszíne</i>	<i>Időtartama</i>	<i>Honlap</i>
"KÖZ-TÉR-HÁLÓ a családokért"	Alsómocsolád Község Önkormányzata	Dél-Dunántúli Regionális Forrásközpont Nonprofit Kft.	Sásdi kistérség 11 települése (Ág. Gerényes, Kisvaszar, Mekényes, Nagyhajmás, Szág, Tornás, Varga, Alsómocsolád, Bikai, Döbrököz)	2012. jan. 1 – 2014. aug. 31.	www.kozterhalo.hu
"Boldogulj helyben!"	Baranya Megyei Falugondnokok Egyesülete	Magyar Máltai Szeretetszolgálat - Pécsi Csoport	Sellyei és Szigetvári kistérség 23 települése (Drávafoók, Kisasszonyfa, Magyarmeceste, Alnamellék, Bánfa, Boldogasszonyfa, Botykapeterd, Csebény, Dencsháza, Gyöngyösmellék, Katádfa, Kistanási, Merenye, Pettend, Rózsafa, Szentegát, Tótszentgyörgy, Várad, Zádor, Bogdása, Csertő, Molvány, Nemeske)	2012. febr. 1 – 2014. júl. 31.	www.boldoguli.baranyafalu.hu
"Össze fogás a jövőért - a Berettyóújfaluban és a környező településeken mélyszegénységben élők integrációjáért"	Berettyóújfalú Város Önkormányzata	Bihari Szociális Szolgáltató Központ	Berettyóújfalui kistérség 6 települése (Esztár, Gáborján, Nagykeréki, Kismarja, Mezősas, Berettyóújfalú)	2012. márc. 1 – 2014. okt. 31.	
"Sor(s)vezető" - Komplex program a mélyszegénységben élők megsegítéséért	Bököny Község Önkormányzata	Lendület Egyesület, Dél-Nyírségi Többséltű Önkormányzati Társulás	Hajdúhadházi, Nagykállói és Nyírbátori kistérségek 11 települése (Bököny, Biri, Érpatak, Újléta, Nyírmártónfalva, Vámospércs, Nyírcsád, Nyírlugos, Fülöp, Nyírgelse, Balkány)	2012. jún. 1 – 2014. nov. 30.	http://sorsvezeto.eu
"A Dél-Cseréhat és Szuhavölgyi Akcióterület közösségi összefogása a mélyszegénység integrációjá és az együttműködés fejlesztése érdekében"	Bódva- völgyi Közéleti Roma Nők Egyesülete	Rudabánya Város Önkormányzata	Edelényi és Kazincbarcikai kistérség 24 települése (Alsószuha, Balajt, Boldva, Dövény, Felsőtelekes, Hangács, Hegrmeg, Izsófalva, Jákfalva, Lábese-nyő, Lak, Ormosbánya, Ragály, Rudabánya, Rudolf-telep, Szakácsi, Tomor, Zádorfalva, Aggtelek, Damak, Edelény, Irota, Nyomár, Ziliz)	2012. jan. 1 – 2014. jún. 30.	www.edeleny513.hu
"Sáfárkodj okosan" - mélyszegény családokat támogató és szervezeti együttműködést fejlesztő közösségi program a farkaslyuki akcióterületen	Farkaslyuk Község Önkormányzata	Kistérségi Gyermekjóléti Intézmény, Nemzeteknek Világossága Alapítvány	Ózdi kistérség 13 települése (Borsodbóta, Bükkmogyoród, Csernely, Csokvaomány, Farkaslyuk, Hét, Kelemér, Lénárdaróc, Sajónémeti, Sajópüspöki, Borsodszentgyörgy, Kissikátor, Uppony)	2012. márc. 1 – 2014. aug. 31.	www.tamop513.farkaslyuk.hu

<i>Projekt neve</i>	<i>Főpályázó</i>	<i>Konзорциumi partnerek</i>	<i>Megvalósulásának helyszíne</i>	<i>Időtartama</i>	<i>Honlap</i>
"Szárnyakat adni a malacnak" - térségi animáció és kapacitásfejlesztési folyamat a mélyszegénységben élők közösségi integrációjáért a szikszói kistérségben	Faluműhely Alapítvány	Szikszói Kistérségi Szociális Szolgáltató Központ, Abaújturkezős Közhászni Egyesület	A Szikszói kistérség 21 települése (Abaújlak, Abaújszolnok, Alsóvadász, Aszaló, Felsődobcsa, Felsővadász, Gadna, Gyagybátor, Gyagyvendégi, Halmaj, Hernádkércs, Kázmárk, Kiskiniza, Kupa, Léh, Monaj, Nagykínizs, Rásonysápberencs, Selyeb, Szentistvánbaksa, Szikszó)	2011. febr. 01 – 2013. júl. 31.	www.ruralnet.hu
"Kiút a mélyszegénységből" - Integrációs, felzárkóztató program a Sarkadi kistérségben	Geszt Község Önkormányzata	Biharugra Község Önkormányzata, Kiskunsági Referencia Oktató és Szolgáltató Nonprofit Kft	Sarkadi kistérség 5 települése (Biharugra, Geszt, Méhkerék, Mezőgyán, Zsadány)	2012. ápr. 1 – 2014. nov. 30.	www.geszt.hu
"Helyi érték, közös nevező"	Hevesi Kistérség Többcélú Társulása	Hevesi Kistérség Integrált Szolgáltató és Innovációs Központ, Magyar Máltai Szeretetszolgálat „Befogadás” NKft.	Hevesi kistérség 8 települése (Átány, Erdőtelek, Erk, Kisköre, Kömlő, Tarnabod, Tarnaszadány, Tiszánána)	2012. febr. 1 – 2014. júl. 31.	www.helyiértékkozosszeveszo.hu
"Tegyük együtt a szegénység ellen!" - komplex társadalmi program Észak-Abaújban	Dialog a Közösségekért Közhászni Egyesület	„Fogadó” Észak-Abaúji Közösségfejlesztők Köre Egyesület, Abaúj - Hegyközi Gyermekjóléti és Szociális Alapszolgáltatási Központ	Abaúj -Hegyközi kistérség 9 települése (Abaújtúr, Gönc, Góncruszka, Hernádszurdok, Hidasnémeti, Pányok, Telkibánya, Tornósnémeti, Zsújta)	2011. nov. 1. – 2014. jún. 30.	www.dialogegyesulet.hu/index.php/profekteink/tesze
"Komplex beavatkozás a Bodrogközi kistérségben mélyszegénységben élők helyzetének javítása a társadalmi integrációjá érdekében"	Karcsa Község Önkormányzata	Jövőkért Ma Alapítvány, Alapszolgáltatási Központ	Bodrogközi kistérség 9 település (Karas, Karcsa, Lácacséke, Dámóc, Semjén, Ricsé, Tiszacsermely, Felsőberecki, Alsóberecki)	2012. márc. 1. – 2014. aug. 31.	http://karcsa.tamop513.hu
"Közös erővel a Bácsalmási kistérségben mélyszegénységben élő emberek integrációjáért"	Katymár község Önkormányzata	Madaras község Önkormányzata, Bácsalmás Kistérségi Nonprofit Kft.	Bácsalmási kistérség 8 települése (Bácszölös, Csikéria, Katymár, Kumbaja, Madaras, Mátételke, Bácsalmás, Tataháza)	2012. jan. 1 – 2014. júl. 31.	www.513katymar.hu

<i>Projekt neve</i>	<i>Főpályázó</i>	<i>Konzorciumi partnerek</i>	<i>Megvalósulásának helyszíne</i>	<i>Időtartama</i>	<i>Honlap</i>
"Közösségi összefogás a mélyszegénység felszámolása és az együttműködés fejlesztése érdekében a Felső-Bódva völgyi akcióterületen"	Szendrő Város Önkormányzata	Bódvaszilás Községi Önkormányzat, Városszépitő és Ifjúsági Alapítvány	Edelényi kistérség 20 települése (Bódvalenke, Bódvarákó, Hidvégardó, Martonyi, Meszes, Perkupa, Rakaca, Rakacszend, Szabolma, Szendrő, Szendrőlád, Szín, Szinpetri, Szőlőliget, Tormanádaska, Szőlőszárd, Becskézás, Bódvaszilás, Jósavató, Tornaszentandrás)	2012. febr. 1 – 2014. júl. 31.	www.szendro.tamop513.hu
"Adel-békési mélyszegénységben élő emberek integrációjának előmozdítása a közösség, a települések, a szociális, közösségfejlesztési és területi-település és vidékfejlesztési szakmák összefogásával együttműködésével"	Dél-Békési Kistérség Többcélú Társulása	Dél-Békés Mezőgazdasági Termelőiért Közhazsnú Alapítvány, Mezőegységvázi Fiatalokért Közhazsnú Egyesület	Mezőkovácsházi kistérség 15 települése (Almás-kamarás, Battonya, Dombiratos, Kevermes, Kisdombogház, Kunágota, Magyarbánhelyes, Magyarombogház, Medgyesbodzás, Medgyesegyháza, Mezőkovácsháza, Nagybánhegyes, Nagykamarás, Pusztatottlaka, Végegyháza)	2012. febr. 1 – 2014. júl. 31.	www.delbekes.513.hu
"Együtt az úton! - Közösségi felzárkóztatás a mélyszegénységben élők integrációjáért Nagycsed mikro-térségében"	Nagycsed Város Önkormányzata	Egyesület a Társadalmi Tőke Fejlesztésért, Szatmári Többcélú Kistérségi Társulás	Mátészalkai kistérség 6 települése (Fábiánháza, Győrtelek, Mérk, Nagycsed, Tiborszállás, Vállaj)	2011. okt. 1 – 2014. márc.	
"Közösségi felzárkóztatás az Ibrány-Nagyhálasz kistérségben és környékén"	Rakamaz Város Önkormányzata	Artifex Oktatási és Kulturális Közhazsnú Nonprofit Kft., Tiszavasvári Többcélú Kistérségi Társulás Rakamazi Gondozási Központ	Ibrány-Nagyhálaszi, Tokaji, Tiszavasvári kistérség 7 települése (Balsa, Buj, Tiszabercel, Tiszarád, Tiszaladány, Rakamaz, Tiszatardos)	2012. máj. 15 – 2014. nov. 15.	http://melyszegenyseg.rakamazi.513.hu
"Mélyszegények közösségi integrálása Sajóhidvég és környékén"	Sajóhidvég Község Önkormányzata	Friss Európa Régó és Közigazgatás-fejlesztési Közhazsnú Nkft., Észak-Keleti Ájtató Kulturális Tudományos Közhazsnú Egyesület	Miskolci, Tiszaujvárosi, Szerencsi kistérség 10 települése (Kesznyéten, Ónod, Sajóhidvég, Gesztely, Berzék, Tiszalúc, Arnót, Sajóperti, Taktakénéz, Alsószolca)	2012. márc. 1 – 2014. aug. 31.	http://sajohidveg.513.hu http://keksajo.blogspot.com
"Létérdek"	Siklósi Többcélú Kistérségi Társulás	Új Esély Egyesület	Siklósi kistérség 20 települése (Alsoszentmárton, Babarczfölös, Csarnóta, Cún, Diósvizsló, Drávacséhi, Drávacsépey, Drávapalkonya, Gordisa, Kovácsbida, Márfa, Nagyrótfalu, Old, Rádfalva, Siklósnagyfalu, Szaporca, Tésénfa, Kémes, Egyházasharaszti, Drávaszabolcs)	2011. nov. 1 – 2014. jún. 30.	www.ulesej.axelero.net

<i>Projekt neve</i>	<i>Főpályázó</i>	<i>Konzorciumi partnerek</i>	<i>Megvalósulásának helyszíne</i>	<i>Időtartama</i>	<i>Honlap</i>
"Hét falu - egy hálózat" - Peremhelyzetű falvak összefogása három kistérség határán	SZETA Egri Alapítványa	Kárpátok Alapítvány Magyarország	7 település a Pétervársárai (3), a Belpátfalvai (3) és az Egri (1) kistérségből (Egerbakta, Szajla, Terpes, Hevesaranyos, Bükkzentmárton, Szűcs, Sirok)	2011. nov. 1 - 2014. jún. 30.	www.szetaeger.hu/index.php/he-t-falu-egy-halozat
"Felfelé a lejtőn" - összefogás a mélyszegénységben élők integrációjáért a Tabi kistérségben	Völgy Hangja Fejlesztési Társaság Közös hasznú Egyesület	Koppány-völgyi Alapszolgáltatási Központ	A Tabi kistérség 14 települése (Andocs, Bedegkér, Bonnya, Kisbárapáti, Somogyvacs, Somogydöröcske, Somogyegres, Somogymeggyes, Tengőd, Zics, Kánya, Nágocs, Tab, Törökkoppány)	2011. ápr. 20 - 2013. dec. 20.	http://koppanyvolgy.hu/kamop
"Közösséget a jövőért"	Tamási és Simontornya Városkönyvei Önkormányzatok Többségi Kistérségi Társulása	Tamási és a Városkönyvei Önkormányzatok Szociális Integrációs Központja	A Tamási és a Dombóvári kistérség 11 települése (Értény, Fürged, Kalaznó, Koppányszántó, Magyarakeszi, Nagyszokoly, Újireg, Gyulaj, Kocsola, Iregszemce, Párti)	2012. jan. 1 - 2014. jún. 30.	http://innovativamasi.hutamop513
"Eszélyteremtés a felzárkózásra a Tisza-tó mentén"	Tarna-mente Tisza-tó Öko2000 Alapítvány	Sarud a Tisza-tóért Egyesület	Tiszafüredi kistérség 7 települése (Abádszalók, Tiszaórs, Tiszabura, Tiszagyenda, Tiszaderzs, Sarud, Újlőrincfalva)	2012. febr. 1. - 2014. júl. 31.	www.melyszegenysege.eoldal.hu
"Tt vagunk otthon"	Szigetvári Kultúr- és Zöld Zóna Egyesület	Egy Hajóban Alapítvány, Szociális Háló Egyesület	Szigetvári és Sellyei kistérség (Somogyhárságy, Vásárosbéc, Magyarluka, Somogyapáti, Patapokosi, Szulimán, Somogyviszló, Nagydobsza, Teklafalu, Endrőc, Zaláta, Vejtő, Piskó, Hírics, Lúzsok, Kemse, Szigetvár, Szentlászló, Mozsgó, Vajszló, Páprád, Sellye)	2012. jan. 1 - 2014. jún. 30.	www.szkkz.hu/index.php?aloldal=10
"ÚT,JELZŐ" - Komplex integrációs program a mélyszegénységben élők felzárkóztatásáért	Út és Erény Közössége	„ÚTON” Ifjúsági Kulturális Egyesület, „Érted-Együtt” Támogató Szociális Egyesület	Az Ibrány-Nagyhalászi kistérség 4 települése (Nagyhalász, Kótaj, Gávavencsellő, Beszterec, Székely)	2012. jan. 1. - 2014. jún. 30.	www.utjelzoprojekt.hu
"Bodrog-menti felzárkóztató program"	Zöld Kör Egyesület	Életra Segítő Szolgálat Egyesület	A Sárospataki kistérség 6, valamint a Tokaji kistérség 1 települése (Kenéz, Olaszláz, Sározsádány, Szegi, Vajdácská, Bodrogolasz, Vámosújfalu)	2011. nov. 1 - 2014. máj. 31.	www.bodrogmenti.hu

A program hatásai

A TÁMOP 5.1.3-as program keretében két kérdőíves felmérés készült a helyi projektek mélyszegénységben élő célcsoportjáról. Az első adatfelvételt 2012 első felében, a második felmérésre 2013 nyarán került sor a projektek akcióterületein.¹ Előbbi során 1300 főt, utóbbiban 1000 főt kérdeztünk meg (ami ugyanennyi háztartást jelent, mivel egy háztartásból egy embert kérdeztünk). A mintába bekerültek a projektmegvalósítók és/vagy a helyi szakemberek szerint tényleges vagy potenciális résztvevői a projektnek, azaz a pályázati kritériumok alapján mélyszegénységben élnek².

Rögtön felmerül a kérdés: volt-e mérhető hatásuk a vizsgált projekteknek? Az általunk használt kvantitatív, alapvetően társadalmi-gazdasági helyzetet, szolgáltatásokhoz való hozzáférést és attitűdöket mérő eszközökkel statisztikailag is érvényes hatásokat nem tudunk kimutatni. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy ne lett volna hatá-

suk a helyi beavatkozásoknak. Azt, hogy ezeket nem sikerült mérnünk, betudhatjuk egyrészt a két adatfelvétel között eltelt rövid időnek, és annak, hogy a projektek többsége a második felmérés idején még hónapokra volt a befejezés-től. Ráadásul a két felmérés között eltelt egy évben több célzott uniós program indult az érintett térségekben, településeken, és 2012-ben kezdődött el a kiterjesztett közmunkaprogram is. Többek között ezzel magyarázható, hogy a helyi projekteknek nem alakult ki olyan saját „képe”, amely a résztvevők számára is egyértelművé tette volna, hogy melyik projekt keretében milyen szolgáltatásokat kapnak.

¹ A kutatási eredményeket összefoglaló két tanulmány elérhető honlapunkon.

² A pályázati útmutató meghatározása alapján a támogatás közvetlen célcsoportját a „halmozott szociális hátránnyal jellemezhető településeken mélyszegénységben élők köre” jelentette, vagyis azok, akik a következő négy kritérium közül legalább kettőnek megfeleltek: (1) legalább három éve munkanélküliek, illetve ezen idő alatt legfeljebb közfoglalkoztatásban vettek részt; (2) legfeljebb az iskola 9–10. osztályát végezték el, ami mellett esetleg nem piacképes szakképzettséget vagy OKJ-s szakképesítést szereztek; (3) aktív korú inaktívak; 4. kettőnél több gyermeket nevelnek.

Az első adatfelvétel eredményei alapján a válaszadók az akcióterületekhez tartozó 299 település közel feléből (45%) kerültek be a mintába; 40 százalékuk legfeljebb ezerfős kistelepülésen él. (A teljes mintában a községben élők aránya több mint 80%.) A megkérdezettek kevesebb mint fele (48%) vallotta magát cigánynak, ami azt is jelenti, hogy a projektek által megszólított/elért mélyszegénységben élők többsége nem cigány. A helyi megvalósítók munkáját nagymértékben befolyásolta, hogy a célcsoport jelentős része – saját megítélése szerint – szegregált lakóközösségben él: felük (48,8%) egészében vagy többségében cigányok által lakott településrészen. Nem meglepő, hogy a mintába bekerültek fele (50%) munkanélküli vagy közfoglalkoztatott, és mindössze tizedük (11%) dolgozik a nyílt munkaerőpiacon. Több mint kétharmaduk (69%) legfeljebb nyolc osztályos végzettséggel rendelkezik. A mintába bekerültek 95 százaléka („teljes mértékben” vagy „bizonyos értelemben”) szegénynek tartja saját magát és családját. A megkérdezettek fele (51%) úgy ítélte meg, hogy helyzetük 2012-höz képest tovább romlik a következő 3 évben.

A két adatfelvétel eredményeit összevetve – valószínűleg a közfoglalkoztatás miatt – a gazdaságilag inaktívak aránya csökkent, ugyanakkor a háztartások bevételei nem nőttek. Sőt, a jövedelmek egyre inkább csak az elemi létfenntartás egyre szegényesebb biztosítására elegendőek, ráadásul ehhez is havi rendszerességgel kölcsönökre van szükség. Mindezek következményeként egyre több háztartás kerül bele olyan adósságspirálba, amelyből képtelen kitörni.

A különböző szociális ellátások, szolgáltatások ismertsége a válaszadók körében nőtt 2012 és 2013 között. Ez nem jelentette azonban azt, hogy az ellátások, támogatások sikeres igénylése, a szolgáltatásokhoz való hozzáférés aránya is nőtt volna. Jellemző, hogy a szegények leginkább a normatív támogatásokhoz jutnak hozzá, az önkormányzati szinten elbírált, diszkrecionális támogatások esetében a legmagasabb az elutasított kérelmek aránya.

Előzetes feltételezésünk az volt, hogy a projektek nem az ún. kemény változók mentén érnek majd el sikereket. Az iskolázottsági lemaradásra, a nagymérté-

kü munkanélküliségre és inaktivitásra nem tudnak választ adni, de nem is ez a szerepük és céljuk. Ugyanakkor a szociális ellátásokhoz való hozzáféréseken, a közösségi akciókban való részvételi hajlandóságon tudnak változtatni; végül mindezekeken keresztül egyfajta attitűdváltozást, - váltást képesek érni. Az attitűdváltozók elemzésekor azt a megállapítást tehetjük, hogy a pozitív attitűdök növekedése nem kimutatható, de a negatív attitűdök csökkenése igen. Azt nem állíthatjuk, hogy ez a változás kizárólag a helyi projektek hatása. Sokkal inkább magyarázza az eltérő véleményeket az, hogy a válaszadók részt vettek-e bármilyen típusú projektben (az elmúlt 12 hónapban): a résztvevők általában optimistábbak és bizakodóbbak.

A projektek nem képesek a strukturális problémákat megoldani, az állami szociálpolitika és a szociális ellátórendszer hiányait és diszkszfunckióit kezelni; erre sem eszköztáruk, sem kapacitásuk, sem idejük nem volt. Nem véletlen (és országos adatokkal is alátámasztható), hogy a szegények problémái nem enyhülnek, sőt egyre mélyülnek. 2012-ben válaszadóink 40 százaléka a szegénységet, nincstelenséget, 30 százaléka a munkanélküliséget jelölte meg mint

élete legnagyobb problémáját. Ezek az alapvető nehézségek természetesen nem változtak egy év alatt. Ami a legnagyobb baj, hogy a saját helyzetét reménytelennek ítéző, egyre jobban elszegényedő ügyfélkör az eszköztárában és forrásaiban gyenge ellátórendszerre,

intézményekre van utalva. A helyzetet nem könnyítette meg a szegényeket egyre rosszabb helyzetbe hozó központi szociálpolitika sem. Mindezeket egy közösségi alapú helyi projekt nem tudja pótolni és nem képes megváltoztatni. Ugyanakkor a projektek számos új szolgáltatást indítottak el, és fontos fejlesztési folyamatokat alapoztak meg. Különböző eszközökkel igyekeztek elérni és aktivizálni a legszegényebb közösségeket, amelyeknek valamelyest enyhíteni tudták információhiányukat, elszigeteltségüket, kirekesztettségüket.

A szociális szakma a Mélyszegénység programban

A szegénység, a mélyszegénység nem csupán az anyagi források hiányát jelenti. A mélyszegénységben élők izoláltan, gyakran szegregáltan élnek a többségi társadalomtól, és a mélyszegénységben élők által lakott települések, településrészek egyre nagyobb, összefüggő területeket alkotnak. Sokan érdemben nem is találkoznak, vagy nincs érdemi kapcsolatuk jobb, „normális” körülmények között élőkkel: megszűntek a közös felületek. A mélyszegénységben élő emberek közösségi, társas kapcsolatai is gyakran kiüresednek, a mindennapi túlélés biztosítása felemésztí idejüket, energiájukat és beszűkíti gondolkodásukat. A munka, az értelmes, mások számára is értékes tevékenység végzésének hiánya az önbecsülés, az önértékelés súlyos csorbulásához is vezet, és a többség szemében sem „érnek sokat” ezek az emberek, hiszen „nem dolgoznak, nem csinálnak semmit”. A kirekesztettségben élők nem jutnak hozzá a magas színvonalú közszolgáltatásokhoz, így a szociális ellátásokhoz sem, illetve bizalmatlanok mindennel szemben, ami számukra a hivatalokat testesíti meg.

A Mélyszegénység program keretében megvalósult projektek a sokszorosan összetett kirekesztésre, annak legkülönbözőbb dimenzióira igyekeztek válaszokat adni. Az elemi szegénység orvoslását szolgálja az adósságkezelési és háztartás-gazdálkodási tanácsadás, valamint az önellátásra való felkészítés. A közösségi kapcsolatok újrateremtése érdekében számos közösségi program született, mindenki számára elérhető, nyitott settlement házak kezdtek meg működésüket. A szegénységben élők maguk is fontos tagjává válhattak saját közösségeiknek részvételükkel, aktivitásukkal, esetleg önkéntes munkájukkal. A szociális szolgáltatásokat számos helyen megerősítették, és egyúttal közelebb is vitték a kirekesztettségben élőkhez laikus mentorok alkalmazásával. A gazdálkodási programok

egyrészt az önellátást, másrészt a mindenki számára fontos, méltóságot adó értelmes munkát és harmadrészt, a közösségi részvételt is igyekeztek biztosítani.

Meggyőződésünk, hogy ezek az újszerű elemek, tevékenységek valóban hatásos eszközök a kirekesztettség oldásában, nyilván hosszú távon kell ezeket alkalmazni, számos más körülmény biztosításával együtt. A Mélyszegénység program egyik legnagyobb előnye éppen az, hogy a szegénység, kirekesztettség sok tünetére reagál egyszerre komplex eszközzelrendszerrel, belátva, hogy a szegénység nem csupán az anyagi források hiányát jelenti.

Az alkalmazott módszerek ugyanakkor számos kérdést is felvetnek. A projektekben megvalósított tevékenységek, szolgáltatások nem pótolhatják a nagy ellátórendszerek hiányosságait, működési elégtelenségeit, és felmentést, igazolást sem adhatnak azokra. A mélyszegénységben, többszörös kirekesztettségben, tartós munkanélküliségben élők problémáit önmagukban sem a projektek, sem a civil szervezetek munkája nem oldhatja meg. Társadalmi integrációt segítő hatékony pénzübeli és természetbeni állami, alanyi jogon, vagy rászorultsági alapon biztosított ellátásokra van szükség, és a még így is kihullók segítése, az új módszerek kifejlesztése kell, hogy a projektek, civil szereplők „terepe” maradjon. Hasonló a helyzet az önellátásra „nevelő” gazdálkodási programok-

kal: természetesen nagyon fontos az önellátás készségeinek elsajátítása, a túlélésben ennek fontos szerepe van, de ez nem lehet az egyetlen és mindent helyrehozó megoldás, ahogy azt egyre többször sugallják különböző fórumokon. Ha azt várjuk, hogy a szegények önellátó módon oldják meg saját túlélésüket, akkor ezzel azt is mondjuk, hogy a

társadalomnak nincs dolga velük, nincs szolidaritás, ami azt diktálná: vállaljunk felelősséget értük és segítsük őket. Az önellátó gazdálkodás önbecsülést, értelmes tevékenységet adhat, de ettől még a mélyszegénységben élők ellátása nem az ő saját kizárólagos problémájuk, hanem mindannyiunké. Hasonló dilemma vetődik fel a laikusok bevonásával kapcsolatban: kétségtelenül fontos és hasznos munkát látnak el mentorként, családmentorként, azonban nem válthatják ki a képzett szakembereket, akik törvényben meghatározott feladatokat látnak el pontosan definiált felelősség és hatáskör mentén.

A mélyszegénységben élő emberek roppant kiszolgáltatott helyzetben vannak. Legtöbbször nincsenek felvértezve saját érdekeik és jogaik megvédése érdekében megfelelő információkkal, kapcsolatokkal, készségekkel, fellépéssel. Éppen ezért az őket célzó, velük foglalkozó programokban különösen nagy figyelmet kell fordítani arra, hogy méltóságuk ne csorbuljon még akkor sem, ha ezt ők maguk nem is teszik szóvá. Egyenrangú partnerként való kezelésük, illetve az egyenrangú partnerré válásban való folyamatos támogatásuk, képessé tevésük is mindenén átívelő cél kell, hogy legyen. Ennek egyik eleme, hogy a kényszerek és feltételek alkalmazása helyett az érdemi bevonás, érdekeltté tétel, motiválás legyen a célcsoporttagokkal való együttműködés alapja. Nagyon fontosnak tartjuk leszögezni azt is, hogy a mélyszegénységben élőkkel folytatott munka során az ő társadalmi beilleszkedésre vonatkozó valós igényeik és szükségleteik kell, hogy irányvonalat szabjanak az egyes projekteknek, nem pedig a többségi társadalom elvárásai – természetesen e kettő nem feltétlenül különbözik.

És végül meg kell említenünk a fenn tarthatóság kérdését, ami szinte minden uniós finanszírozású program végén felvetődik. Egyértelmű, hogy a 25 akcióterületen – hol több, hol kevesebb sikerrel – elindult a mélyszegénységben élők befogadásának folyamata, azonban a „projektvilág” adottságai miatt ezek nagy része most félbeszakad (és reméljük, hogy nem ér véget véglegesen). Sokan, sokszor elmondták és leírták, hogy esetenként nagyobb kárt lehet okozni azzal, ha megkezdünk egy beavatkozást, elindítunk bizonyos folyamatokat, majd cserben hagyjuk az abban résztvevőket. Nincs ez másképp a TÁMOP 5.1.3-as program esetében sem. A mélyszegénységben élő emberek társadalmi befogadása bizonyosan nem oldató meg 3-4 év alatt, legfeljebb elkezdhető. Az elindított folyamatok fenntartása, érdemi folytatása elengedhetetlenül fontos.

A 25 megvalósuló helyi programból vett esettanulmányok elemzésén keresztül a fenti tanulságokat és dilemmákat dolgozza fel az „**Áttekintés a szegénységben élők társadalmi befogadását célzó fejlesztésekről**” című kiadványunk.

A közösségfejlesztő szakma a Mélyszegénység programban

A szegénység elhatalmasodása és gyorsuló mélyülése mára kikerülhetetlen kihívásként jelenik meg a társadalom és intézményrendszerei számára. Döntő, hogy a megszólított társadalom és a helyi közösségek akarnak-e, s ha igen, tudnak-e változtatni a mélyszegénységben és kirekesztettségben élők helyzetén. Elő akarják-e/tudják-e segíteni a társadalmi, közösségi segítés és az önsegítés létrejöttének azt az elegyét, amely idővel lehetővé teszi a mélyszegénységből való kilábalást?

A „**Közösségi lehetőségek a mélyszegénység elleni küzdelemben – Önszerveződés és szakmaközi együttműködés**” című módszertani kiadvánnyal azokat szeretnénk megszólítani, akik a mélyszegénységben élők problémáira közösségi megoldásokkal próbálnak reagálni, legyenek bár kö-

zösségfejlesztők, közösségi munkások, közösségi gazdaságfejlesztéssel, társadalmi tervezéssel vagy közösség szervezéssel foglalkozók, vagy olyanok, akiket vonz a közösségi megoldáskeresés, bármely szakmában dolgozzanak is.

A Mélyszegénység program során azt tapasztaltuk, hogy a közösségfejlesztés iránt – elsősorban a célirányos pályázati kiírás hatására – a korábbinál szélesebb érdeklődés mutatkozott. Ezzel együtt a közösségi megoldások iránti nyitottság is kezd érzékelhetővé válni. Ezt a motiváltságot szeretnénk kiadványunkkal tovább erősíteni, átfogó szakmai rálátást adni, és egyben

segíteni elkerülni a megalapozatlan csodavárás csapdáját. Gyakori tapasztalatumk, hogy a helyi programok tervezői, megvalósítói a települések egyetlen kiútjaként tekintenek a közösségfejlesztésre. Ezúton is szeretnénk megerősíteni és kihangosítani, hogy a közösségfejlesztés önmagában nem tudja a

strukturális problémákat kezelni, de hozzájáruló szakmaként, más szakmákkal együttműködve, képes változásokat előidézni a helyi közösségekben (szomszédságokban, településeken, térségekben). Ezek a változások a problémák közösségi szintű kezeléséhez vezethetnek.

A kiadványban szereplő tématerületeket a Mélyszegénység program fókuszai és tapasztalatai alapján választottuk ki, ám azok kifejtésénél felhasználtuk a közösségfejlesztés ide kapcsolható, másutt szerzett módszertani tudását is. A 25 támogatott projektben különféle elképzelésekre, jártasságokra és szak tudásokra épülő közösségi cselekvési módokat láttunk az érintettek minél szélesebb körének megszólítására, bevonására, aktivizálására. A megoldások köre a családokkal való együttműködéstől az önszerveződő csoportokon át a lokális szerveződés generálásáig, vagy rendezvények szervezésétől különböző szolgáltatásokat nyújtó közösségi házak és settlementek beindításáig, működtetéséig terjedt.

Az a tény, hogy az emberek egymás közelségében élnek, még nem jelenti szükségszerűen azt, hogy közösséget alkotnak – a köztük lévő viszonyok, kapcsolatok és informális hálózataik teszik őket közösséggé: családok, barátok, szomszédok, a civil élet és más „erős és gyenge kötések” variációi. A közösséghez tartozás

cselekvő viszonyokon keresztül jelenik meg, ami azt jelenti, hogy az egyén önmagán kívül a közjóért, a közösség érdekeiért is tesz. A közösségek tagjaik hozzájárulása által erősödnek: minél több emberben tudatosul a közösséghez tartozás fontossága, minél többen járulnak hozzá a közösség gyarapításához, annál jobban tudják a közösség szocializációs, gazdasági, részvételi, kontroll- és szolidaritásfunkcióit gyakorolni. Minél rosszabb helyzetben van egy közösség, annál fontosabb, hogy megtapasztalja magáról: maga is képes hozzájárulni a változásokhoz.

A közösségfejlesztés mint szakma, átmeneti, szervezett és szakszerű beavatkozást jelent közösségek életébe annak érdekében, hogy a közösség képes

legyen saját problémáinak kezelésére, mérséklésére, megoldására. A beavatkozás addig tarthat, ameddig a közösség tagjai nem válnak a változás meghatározó tényezőivé. A közösségfejlesztő „csak” katalizálja és szakmailag segíti ezt a folyamatot. A közösségfejlesztő azért kezdeményez, hogy a közösség átvegye tőle ezt a tevékenységet, és

elinduljon a problémák közösségi megoldásának útján. A szegénység elleni küzdelemben fontos szerepe lehet olyan közösségi alapú szolgáltatásoknak, amelyekre a közösségnek befolyása van, és amelyeket sajátjának érez, amelyekkel érzelmileg is azonosul.

A térségfejlesztő szakma a Mélyszegénység programban

A szegénység elleni küzdelem ügyének felvállalását elsősorban a szociális szakmától, illetve a szociálpolitikai intézkedésektől várjuk, és bár névleg létezik például *szociális városrehabilitáció*, ebben sem igen mutatkozott meg sem a konstruktív szakmaköziesség, sem a térségfejlesztő szakma általános érzékenysége a szegénységi problémák iránt. A 2000-es évek elején a vidékfejlesztő szakma az „integrált” szót állandó jelzőként kezdte használni, így – papíron legalább – megszületett az ágazatokat, térségi szereplőket összefogó, érdekeiket és eszközeiket összehangoló *integrált vidékfejlesztés* elmélete. Tapasztaltunk mégis az, hogy a számtalan ilyen címet viselő stratégia és koncepció elkészítése ellenére sem tud a szakma jelentős eredményeket felmutatni az együttműködések erősítése, partnerségek kialakítása terén. Hasonlóak a tapasztalatok az eddigi településfejlesztési programok, a lakóhelyi szegregáció oldására létrejövő beavatkozások kapcsán is.

A vidékfejlesztés elmúlt évtizedét meghatározó *hívószavak, eszközök* (falumegújítás, mezőgazdasági tevékenységek diverzifikációja, infrastruktúra-fejlesztés, falusi turizmus és mikrovállalkozások fejlesztése stb.) nem bizonyultak alkalmasnak a társadalmi leszakadás mérséklésére, ahogy nem volt erre alkalmas a „humán erőforrás fejlesztését” célzó különböző konstrukciók nagy része sem. Mindezek miatt gondoljuk azt, hogy hiánypótló lehet a Mélyszegénység program eddigi tapasztalataira alapozva a szegénységet és a leszakadást kezelő térségfejlesztő munka fókuszainak, tapasztalatainak összeírása.

A „**Térségfejlesztők a szegénység elleni küzdelemben**” című módszertani útmutatónkat azoknak a térségfejlesztéssel (vidékfejlesztéssel, településfejlesztéssel) foglalkozó szakembereknek, döntéshozóknak, aktivistáknak szánjuk, akik

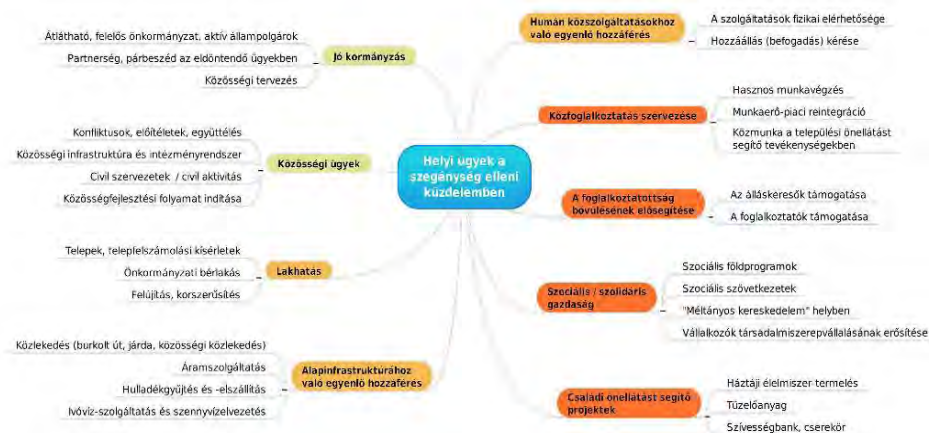
bármilyen késztetésből felveszik a kesztyűt a szegénység elleni küzdelemben. Elvi célközönségnek tekintettük az éppen futó TÁMOP 5.1.3-as programban dolgozó térségfejlesztő munkatársakat, de reméljük, hogy a szakma szélesebb rétege is hasznosak találja e munkát. A Mélyszegénység program nyilvánvalóan nem oldotta meg az elszegényedés, a társadalmi leszakadás és egyenlőtlenségek problémáit az érintett térségekben sem, ugyanakkor mintákat, hasznos tapasztalatokat kínál.

Nehéz meghatározni, hogy kik tartoznak abba a szakmai körbe, akiktől elvárható, hogy e kihívást hivatalból magukénak érezzék, hiszen a térségfejlesztő szakma nem intézményesült helyi szinten. A vidékfejlesztés működő helyi szerveződései, a LEADER Helyi Akciócsoportok (a továbbiakban HACS) tevékenysége jelenleg igen kevés térségben és nagyon közvetetten érintkezik a szegénység problematikájával. A HACS-ok által menedzselte helyi vidékfejlesztési stratégiák célcsoportja elsősorban a vidéki középosztály. A járási rendszer bevezetésével együtt járó közigazgatási átalakítások kapcsán a helyi döntéshozói réteg, a polgármesterek és önkormányzatok feladatai és lehetőségei is változnak, szűkülnek. Mindezek ellenére a probléma súlya miatt azt gondoljuk, hogy előbb-utóbb minden térségben – településen, településcsoportban – fel fognak állni azok a szereplők, akik tenni szeretnének és tenni tudnak a leszakadás, az elszegényedés ellen. A 2014–20-as tervezési időszakban a LEADER/CLLD-tervezés során a térségi társadalmi folyamatok elemzése és a felzárkóztatás kérdései várhatóan ismét napirendre kerülnek, így segédletünk útmutatást, ötleteket nyújthat például a társadalmi integrációt támogató intézkedések kialakításához. Szóljon tehát ez az útmutató mindazoknak, akik fejlesztő szemlélettel, jobbító szándékkal és tetterekészséggel keresik a felzárkóztatás lehetőségeit.

Az útmutató összeállításánál nem vállalkozhattunk arra, hogy egységes és biztos megoldásokat kínáljunk, hiszen a helyspecifikus problémákat leginkább helyi megoldásokkal lehet eredményesen kezelni. A szegénység elleni küzdelem, a társadalmi befogadást segítő programok tapasztalatai alapján azonban nagy biztonsággal behatárolhatók azok a főbb szakmai, ágazati területek, ahol a mindenkori térségfejlesztőnek szerepe, feladata lehet együttműködések, partneri kapcsolatok generálásával, vagy akár csak kérdések feltevésével, a helyi közbeszéd tematizálásával, a térségi szereplők helyzetbe hozásával.

Az útmutató röviden összefoglalja a szegénységgel, leszakadással kapcsolatos, a 2010-es évek elejére jellemző európai és hazai helyzetet, a területi szakpolitikák és a szegénységgel kapcsolatos fejlesztési lehetőségek közös pontjait. A gyakorlati fejezetek a már említett főbb beavatkozási területek feltérképezése mellett ötleteket és kérdéseket is tartalmaznak. A kérdések mentén végzett „önvizsgálat” segíthet abban, hogy a tenni akaró szakember felismerje a hiányokat, lehetőségeket. A felsorakoztatott témákhoz – ha vannak – hazai és külföldi példák, konkrét esetek rövid leírását adjuk.

A kiadvány legnagyobb részét kitevő, „*A felzárkóztatás helyi lehetőségei*” című fejezetben megkíséreljük feltárni és bemutatni azokat a lokális (probléma)területeket, ügyeket, amelyek a szegénység elleni küzdelemben kikerülhetetlenek. Ezek többsége nem kifejezetten a térségfejlesztés szakmai körébe tartozik, ugyanakkor a térségfejlesztő szakembereknek – úgy is, mint egy térség beavatkozó, integráló szereplőinek – valamilyen módon viszonyulniuk kell ezekhez. Az ábra az említett helyi ügyek, problématerületek, lehetőségek

„mentális térképe”. A felsorolt ügyek egy része a **közösség együttélésével, a helyi partnerek mindenki számára előnyös együttműködésével, végső soron a demokratikus döntéshozatal megvalósításával** kapcsolatosak (jó kormányzás, közösségi ügyek). Más részük a **kirekesztettség csökkentésének helyi lehetőségeiről** adnak számot (humán, műszaki, lakhatási infrastruktúra elérése, közlekedés). A felvázolt ügyek harmadik csoportja a **foglalkoztatás és jövedelemszerzés helyi lehetőségeit** gyűjti össze (közfoglalkoztatás, helyi vállalkozások és önfoglalkoztatás, szociális gazdaság, önkéntesség).

Szakmapolitika

A 25, különböző akcióterületen megvalósuló projekt szakmai háttértámogatása (projekt támogató tevékenység) kapcsán **számos olyan tapasztalatot gyűjtöttünk és elemeztünk, amelyek alapján a mélyszegénységben élők befogadását célzó intézkedések, szakpolitikák, programok döntéshozói, tervezői és végrehajtói számára igyekeztünk konkrét és hasznos javaslatokat tenni.**

Javaslataink nem csak címzettjeiket tekintve, hanem tartalmukban is különbözőek: vannak az **uniós projektek eljárásrendjére**, a kimondottan **társadalmi befogadást célzó fejlesztésekre** és a **projekt támogató tevékenységre** vonatkozóak is. Javaslataink elsősorban a mélyszegénységben élők befogadását érintő területekre vonatkoznak, némelyikük azonban alkalmazható más típusú fejlesztésekre, intézkedésekre is. A javaslatok megalapozásául szolgáló tapasztalataink ismertetését és elemzését, valamint a javaslatok kifejtését az egyes fejezetek tartalmazzák.

Legfőbb tapasztalatunk éppen az, hogy **a TÁMOP 5.1.3 típusú programok folytatásra érdemesek**, mind célzásukat tekintve (mélyszegénységben élők), mind módszereikben (szakmaközi együttműködés alapú, innovatív módszereket alkalmazó, tág szakmai-tartalmi kereteket engedő), mind pedig a megvalósítás módjában (szakmai támogató komponens a projekt megvalósító stábok mellett).

A Mélyszegénység programot mindenképpen sikeresnek tartjuk. Bár még nem állnak rendelkezésünkre a célcsoport helyzetében beállt változásokat mérő hatástanulmány eredményei, a projektek jelentős részénél úgy láttuk,

hogy tartalmi, alapvető változásokat elindító, ugyanakkor még feltétlenül folytatandó munka kezdődött meg, ami elősegíti a mélyszegénységben élők helyzetének jobbítását. A projektek támogatása, kísérése során azt tapasztaltuk, hogy **a mélyszegénységben élők társadalmi befogadásának számos új eleme, formája került kipróbálásra**, amelyek más, hasonló célzású fejlesztésekben is alkalmazhatóak. Az egyéni esetkezelés mellett a közösségfejlesztést, a közösségi szociális munkát is

alkalmazó módszerek mindenképpen segítik a befogadást. Ugyanígy fontos megemlíteni az önkéntesek bevonását, ami nem csak a szegénység leküzdésére fordítható erőforrásokat bővíti, hanem megerősíti a helyi közösségek összetartozását, kohézióját is. Számos akcióterületen a mélyszegénységben élők szükségletei, igényei új szolgáltatási formákat, elemeket hívtak életre, amelyek hatékonyan szolgálják ellátásukat. A szociális gazdaság, gazdálkodás területét érintő fejlesztések pedig az önellátás, a fenntarthatóság és a munkaerőpiaci aktivizálás irányába nyitna új utakat.

Tudástár

A www.melyszegenyse.hu honlap jelentette a program 4 éve alatt a legfőbb **kommunikációs csatornát** a programot megvalósító konzorciumok között, és jelenti az a **tudástárat** is, amelyben a program zárása után is elérhető marad valamennyi, a programmal kapcsolatos, illetve a program során összegyűjtött információ és tapasztalat.

Az oldal három változó, frissülő részből állt:

- 1) **Aktuális programhírek** – képzési felhívások, szakmai és területi műhelyek felhívásai majd összefoglalói, illetve meghívók különböző egyéb – általunk vagy mások által szervezett – szakmai eseményekre.
- 2) **Hírek az akcióterületekről** – a 25 helyi program által vagy róluk készített beszámolók, filmek, eredmények.
- 3) Az ún. **Blog**, amelyben az 1. komponens konzorciuma olyan, főleg saját készítésű tanulmányokat, interjúkat, rövidfilmeket közöl, amelyek a Mélyszegénység program céljaihoz, tevékenységeihez kötődnek.

Az **akcióterületek hírei** közt találni *írott és fényképes beszámolókat* nyitórendezvényekről, projektek honlapjáról, blogjáról, egyes programelemeiről, emellett *saját vagy átvett filmeket* egyes példaértékű programelemekről (iskolai gazdálkodási program, settlement házak, gazdaprogram, önkéntes közösségi szolgáltatás stb.) vagy egy-egy program átfogó bemutatásáról. Az akcióterületekről szóló hírek időrendi sorrendben (2014. márciusig):

- ✓ *Munka a tabi kistérségben: az asszonyok már a spájzban vannak!* – beszámoló a Somogyegresen folyó munkáról
- ✓ *TESZE – Tegyük együtt a szegénység ellen!* – a Dialóg Egyesület programjának nyitófilmje

- ✓ *Hét falu - egy hálózat, projektnyitó rendezvény Sirokon* – beszámoló a SZETA Egri Alapítványa és a Kárpátok Alapítvány projektnyitó rendezvényéről
- ✓ *KÖZ-TÉR-HÁLÓ a családokért – Nyitórendezvény* – beszámoló az Alsómocsoládi Önkormányzat által vezetett program megnyitásáról
- ✓ *Információk a Bodrog-menti felzárkóztató program honlapján* – a figyelem felhívása a Bodrog-mentén megvalósuló program honlapjára
- ✓ *Berettyóújfalu nyitókonferencia* – beszámoló a program nyitórendezvényéről

- ✓ *Közösségi ÉletKamra – a sajtóhídvegi projekt blogja, lapja* – a figyelem felkeltése a sok hasznos információt tartalmazó blog iránt
- ✓ *Önkéntes alapon megvalósuló játszóház Kenézlőn* – rövid összefoglaló film a Bodrog-menti program egyik településén megvalósuló közösségi szolgáltatásról
- ✓ *Közösséget a jövőért! Nyári programok a Tamási kistérségben* – beszámoló a Tamási térségében megvalósított nyári táborokról
- ✓ *Iskolai gazdálkodási program Törökkopányban* – rövidfilm egy sikeres általános iskolai programról
- ✓ *Projektrendezvény Nagyhalászbán* – beszámoló az „Útjelző” program nyitórendezvényéről
- ✓ *Együtt az úton!* – beszámoló Nagyecsed mikrotérségében megvalósuló programról

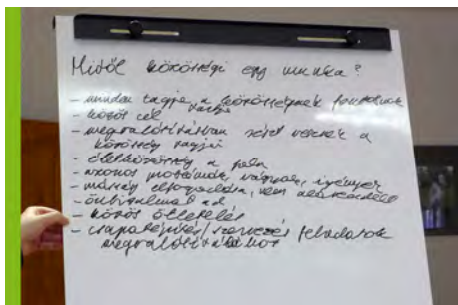
- ✓ *Nyitórendezvény Bökönyben* – beszámoló a Sor(s)vezető elnevezésű program hivatalos megnyitásáról
- ✓ *Köz-Tér-Háló Alapítvány megalakulása* – beszámoló az alsómocsoládi program során létrehozott civil szervezetről
- ✓ *„Közösséget a jövőért”* – a Tamási térségében működő program eredményeiről, sikereiről, kihívásairól szóló filminterjú
- ✓ *Egy szép közösségi nap Szágyon* – beszámoló a „KÖZ-TÉR-HÁLÓ a családokért” programban létrehozott Praktikák háza programelemről
- ✓ *Bodrog-menti Támop a Facebook-on* – figyelemfelkeltő beszámoló a program igen gazdag FB-oldaláról és egy ott látható kisfilmről
- ✓ *A bökönyi Sorsvezető program egy éve* – beszámoló a bökönyi program eddigi tevékenységeiről

- ✓ *Gazdaprogram a Bácsalmási kistérségben* – kisfilm a Katymár Önkormányzata által vezetett programban megvalósított ún. Gazdaprogramról
- ✓ *Praktikák háza az alsómocsoládi program két településén* – két kisfilm a Praktikák háza programelemeről
- ✓ *Olyasmivel próbálkozni, amivel eddig még nem...* – összefoglaló film a hevesi „Helyi érték, közös nevező” programról, a programban zajló közösségi, szociális és sport-tevékenységek eredményeiről, hatásairól
- ✓ *Közösségfejlesztési folyamatok, settlement házak Észak-Abaujban* – összefoglaló film a TESZE program eredményeiről, a settlement házakban folyó tevékenységekről
- ✓ *Magonc Tanoda Regionális Záró Konferencia Döbröközön* – beszámoló a Köz-Tér-Háló programban létrehozott konferenciáról
- ✓ *Együtt az úton! – mélyszegénység program Nagyecsed térségében* – összefoglaló film a nagyecsed program eddigi tevékenységeiről, fő hangsúlyairól, eredményeiről
- ✓ *Közösségi kert Hidasnémetiben* – a Dialóg Egyesület munkatársai által készített riportfilm
- ✓ *Szemelvények az „Összefogás a jövőért” (Berettyóújfalui) projekt 2013-as programjaiból* – Látóutak: Ópályi és Túristvándi – fókuszban a szociális szövetkezetek
- ✓ *”Hal helyett hálót adjunk a kezükbe!”* – a Berettyó TV által készített film a berettyóújfalui program egyik eleméről
- ✓ *Tegyükünk együtt a szegénység ellen!* – az M1 Ma reggel című műsorában leadott filminterjú

A **blogban** található az 1. komponens konzorciuma által készített *riportfilmek* a következő témákról:

- ✓ Belecska szociális földprogram;
- ✓ Pécs György-telepi szociális és közösségi munka, Jelenlét program (2 film);
- ✓ a pécsi Murál Morál csoport tevékenysége;
- ✓ a fővárosi ArtEra Alapítvány szenvedélybetegek számára nyújtott szolgáltatása;
- ✓ iskolai szociális munka Budapest VII. kerületében;
- ✓ a Máltai Szeretetszolgálat Tabán Integrációs Programja Monoron;
- ✓ biztos kezdet gyerekház a budapesti Magdolna-negyedben;
- ✓ ugyanott a Kesztyűgyár Községi ház működése;
- ✓ a zalaegerszegi dán-típusú termelőiskola;
- ✓ részvételi akciókutatás – a tudomány és a fejlesztő munka találkozása;
- ✓ Somos László kaposfői plébános szociális és közösségi munkája.

Szintén a „blog” rovatba került néhány, a képzéseinkhez kapcsolódóan készített tanulmány és kisfilm, a programról szóló, a Falu Város Régióban megjelent cikk, valamint a Grundtvig felnőttképzési programban szerzett strasbourgi, skót és katalán tapasztalatok.

Emellett a honlapon természetesen megtalálhatók a programhoz kapcsolódó statikus információk: **a program és az 1. komponens konzorciumának ismertetése**, valamint a **25 nyertes program rövid bemutatása** (konzorciumi tagok, megvalósulási terület, időtartam, elérhetőség, a program rövid összefoglalója).

A menüben megtalálható **DOKUMENTUMTÁR** egy helyen, átlátható szerkezetben mutatja a program során keletkezett legfontosabb dokumentumokat, anyagokat:

- ✓ az **ESZA által tartott információs nap előadásai**, valamint a pályázat beadása előtt tartott **tájékoztató előadások**;
- ✓ olyan **tanulmányok és elemzések**, amelyek hozzájárultak a Mélyszegénység program szakmai alapjainak megteremtéséhez;
- ✓ a program elején és végén készült **hatástanulmányok** eredménye;
- ✓ a **nyitókonferencia** előadásainak anyagai és ezek filmfelvétele, illetve a konferencián készült egyéb bemutató és riportfilmek;
- ✓ a **szakmai műhelyeink előadásai, összefoglalói**, valamint a 25 program számára egymás tapasztalatainak megismerését szolgáló **területi műhelyek összefoglalói**;
- ✓ **két 60 órás, akkreditált képzésünk** („Peremhelyzetű és kirekesztett csoportokkal végzett szociális és közösségi munka”, ill. „Adósságcsapda és mélyszegénység”) anyagai;

- ✓ a 2. komponens konzorciuma által elnyert Grundtvig felnőttképzési programban szerzett **strasbourgi, skót és katalán** tapasztalatok összefoglalója;
- ✓ a **szakmapolitikai ajánlások**; valamint
- ✓ a szociális szakembereknek, a közösségi munka iránt érdeklődőknek és a térségfejlesztéssel foglalkozóknak szánt **3 módszertani útmutató**.

Nemzeti Fejlesztési Ügynökség
www.ujsszechenyiterv.gov.hu
06 40 638 638

MAGYARORSZÁG MEGÚJUL

A projekt az Európai Unió támogatásával, az Európai Szociális Alap társfinanszírozásával valósul meg.